

СТАНОВИЩЕ

на проф. д-р Паулина Т. Стойчева, СУ „Св. Климент Охридски”,

за дисертационен труд на ТЕОДОРА ВИКТОРОВА ДИМИТРОВА под заглавие

„ТВОРЧЕСКИЯТ ОБРАЗ НА ИВАН ВАЗОВ В ЛИТЕРАТУРНАТА ПЕРИОДИКА В
КРАЯ НА ХІХ И НАЧАЛОТО НА ХХ ВЕК“

Разработката на Теодора Димитрова, която съдържа две основни глави, увод и заключение, се насочва не просто към една от най-големите фигури в българската литература, но и към многократно наблюдавано и коментирано научно поле, каквото е творчеството на Вазов. Подобна ориентация изисква подбор на изследователски зрителен ъгъл, който носи определна степен на новаторство и дисертантката го открива в съсредоточаването на вниманието върху периодиката, в която Вазов присъства и чрез творчеството си, и чрез критическите си оценки, и чрез работата си като редактор.

Първата глава „Вазов по страниците на литературната периодика”, която се вглежда в образа и на редактора, и на "патриарха", прецизно проследява всички Вазови текстове, отпечатани на страниците на сп. "Денница", както и публикации, касаещи произведения на Вазов. Отделено е специално място на критическото присъствие на д-р Кръстев, мислен като един от най-големите авторитети на своето време, но и като бъдещия Вазов опонент и критик. Присъствието на Славейкови текстове на страниците на „Денница” повдига въпроса за профила на списанието и дисертантката се спира с внимание върху този проблем, като в крайна сметка достига до заключението, че приоритетите на изданието са „реалистична критика на действителността, патриотизъм и възпяване на природата, видяна като родна, българска.”/с.23/ - формулировка, която предполага доосмисляне.

Несъмнено определянето на Вазов като "патриарх на българската литература" е едно от най-тривиализираните. Разработката на Т. Димитрова обаче търси механизмите, чрез които се изгражда „патриаршеската осанка” именно на страниците на периодичния печат. В този план издирването и представянето на публикациите, поместени в „Българска сбирка”, които величат големия поет, е съвсем обяснимо. Приведените редица цитати от някои от публикациите доближават четящия разработката до духа на времето, но в редица случаи те звучат по-скоро илюстративно или просто предават съдържание. Стремехът е да се маркират всички текстове, възхваляващи Вазов, като представянето следва основно хронологичния принцип, без да търси друга основа за ситематизация. С основание е обърнато по-специално внимание на отделни критически публикации, но по повод на тях искам да отбележа една особеност на разработката, която пронизва целия дисертационен труд. Дисертантката сякаш приема без уговорки тезата за Вазовия реализъм, но подобна позиция съвсем не е безпроблемна, още повече при интерпретацията на Вазовата поезия. Статиите на Никола Атанасов, например, които свободно боравят с понятието, демонстрират и механизми на митологизиране, което означава и на клиширане на представите за Вазовата фигура, лишавачи я от нюанси и многопластовост. В този смисъл едно по-задълбочено анализиране на

категоричните определения на творчеството на различни писатели, както и на понятията, употребени от Атанасов, би допринесло за научната тежест на разглежданата тук разработка. Дисертантката, логично, се спира върху рецензии и отзиви с полемична насоченост, ожесточено спорещи с нехаресващите написаното от Вазов. Подобен акцент позволява очертаване спецификите на пристрастното критическо четене, което е в тясна връзка с настойчивото утвърждаване на една или друга културна фигура, както и с профила на съответното периодично издание. Откроените критически пасажки, както и коментарите към тях, са сред сполуките на представения труд. Направен е опит да се очертае характера на отделните книжки на разглежданите списания на базата на Вазовото присъствие в тях, както и на отношението към Патриарха, което по правило е бравурно. Позицията на пишещата прозира зад някои фрази, леко докоснати от ирония. Мисля, че трудът само би спичелил, ако тази позиция е формулирана по-смело и по-ясно, за да може да бъде и подобаващо аргументирана.

В подглавата **"От периодиката към книгата – примерът „Легенди при Царевец“** е направено точното наблюдение, че преплитането „на легендарно, „достоверно“ и фикционално, /.../се оказва част от Вазовия „почерк“, характерен за цялата книга”./98/ Определението „достоверно” е поставено в кавички, като по този начин е изведен един от важните ракурси, чрез които може да се подходи към книгата, заслужаващи допълнителна разработка. Т. Димитрова говори за романтизма в "Легенди при Царевец" и това е обяснимо - романтичното в тази творба е очевиден. Работата би спечелила, ако се заговори и за двойката реализъм - романтизъм, доколкото настойчивото аксиологизиране на реализма в оценката на Вазовото творчество е силно подчертано от авторката.

В **„Българска сбирка“ и модернизмът (Дебелянов и Траянов редом до Вазов)"** е очертано конструирането на отделните броеве на известното списание като следствие от пропорциите на присъствие на Вазови и модернистски текстове. Специално внимание е отделено на критическата рецепция на модернистките явления, която е почти непоклатимо негативна. Публикацията на произведения на Славейков, Дебелянов, Т. Траянов е разчетена като израз на стремежа на редактора С. Бобчев към разностранност и обръщане към спецификата на новото в българската литература, което странно се съчетава с критическото неприемане на модернизма на страниците на списанието. Струва ми се, че тук едно ясно разграничаване между Славейков и символистите би било от полза за разработката.

В подглавата **"Вазов и списание „Мисъл“ до 1898 г."** Димитрова тръгва от идеята, че за д-р Кръстев до 1898 г. Вазов е "образец за български творец", като заедно с това се стреми към нюансиране при изграждане на представата за позицията на Кръстев към Вазов. Споменати са не само позитивни оценки, но и критиката към редица страни на Вазовото писане. Прокрадващата се на места ирония дори към самата личност на Вазов е индикация за отношението на д-р Кръстев към най-утвърждавания български поет и предоставя възможности за известни корекции на познатата представа за категоричното утвърждаване *преди* и отхвърляне на Вазов *след* 1898 г. /вж. с.103/ В тази светлина

могат да бъдат разгледани и позициите на П. Ю. Годоров, на К. Величков, публикациите в "Надежда". Като своеобразен антипод на Величков е изведен И. Клиничаров, който критикува остро Вазов на страниците на Благоевото "Ново време" още преди началото на новия век.

II. 3. "Вторият полюс на оценката – Вазов и списание „Мисъл“ в началото на новия век" Изборът на отправна точка, според която замяната на *колективистичното* с *индивидуалистичното* е в основата на разбирането за *старо* и *ново* в българската литература, е популярен, но може да бъде и преосмислен - индивидуалистичното звучи още при Ботев, то може да бъде открито и при Михайловски, а 90те години са ярка илюстрация на приоритетното място, отреждано на индивида при Славейков. Изтласкването на доминацията на *националното* от *универсално значимото* обаче е отличителна черта в мисленето на кръга "Мисъл" и то бележи разлика, която видимо отделя културни явления като Вазов и Славейков. Нерядко срещано е привързването - осъзнато или не - на пишещия изследователски текст към обекта на изследването. Търсенето на научна обективност обаче е повече от съществено условие за граденето на научен труд - в този смисъл позицията на д-р Кръстев спрямо Вазов може да бъде видяна не само като "обвиняваща", а да бъде възприета и като констатираща - и след "Скитнишки песни" д-р Кръстев пише немалко утвърждаващи Вазовия талант редове, като отчита мястото на поета в развитието на литературата ни. Направеното в труда заключение, че "конфликтът Вазов – „Мисъл“ не може да бъде потушен лесно, именно защото е идеологически", за мен поне, звучи смущаващо. Употребата на понятието "идеологически" едва ли е уместна в този контекст. Идеологията е "система от възгледи", които са по-скоро социално и политически ориентирани, докато в случая става въпрос за естетически и поколенчески различия, за разлика в конципирането и във вкусовете, поизтичаща от различни по тип личностни особености, включително и манталитетни.

В „Митът“ за родната природа като израз на свободата в поезията на Вазов. Вазовски и славейковски модел за природата" Т. Димитрова с право твърди, че "главна заслуга за изграждането на традиционния образ на родната природа в българското съзнание има Иван Вазов."/176/ Основна теза в тази глава е обобщението, че "възхищението е провокирано винаги от факта, че народният поет описва българската природа." /176/, докато Славейковият модел е подчинен на стремежа към развенчаване на "мита" за природа като израз на националния идеал. Изведена е аналогия между Вазовата и Ботевата "образна представа" за природата, но присъствието на природата при Ботев не е еднопластов проблем и интерпретацията му изисква аргументация, базирана върху конкретни Ботев текстове./178/ Препратката към Русо при разглеждането на "При Рилския ванастир" е съвсем уместна, а философията на Русо, от своя страна, бележи прехода към романтизма. Появяват се и коментари, съвсем точни сами по себе си, които влизат в противоречие с първоначално формулираното твърдение за природата и националния идеал /вж. с./181/ При представянето на "Сън за щастие" , редом с някои хубави наблюдения върху Славейковите стихове, присъстват и пасажи, които заслужават допълнително

осмисляне и прецизиране на формулировките. Дисертантката всъщност твърди, индиректно, че една от причините за промяната на отношението на кръга "Мисъл" към Вазов е появата на важни текстове на Пенчо Славейков, които задават нов литературен модел и мисля, че тази идея заслужава внимание. Като основен проблем на тази част от разработката бих посочила твърде ограничения кръг от художествени текстове, върху които се базират обобщенията.

В заключение мога да кажа, че трудът на Т. Димитрова показва добросъвестност и позволява бъдещо задълбочаване в изследването на очертаните проблеми.

Въз основа на направените наблюдения давам своя положителен вот за присъждането на Теодора Димитрова научната степен "доктор".

проф. д-р Паулина Т. Стойчева

.....